

Muntendam werd gepleit voor schoolgezondheidszorg volgens het perspectief van de WHO, gericht op lichamelijke en psychische aspecten van het kind. Voorstanders van deze lijn kregen maar weinig gehoor. Pas na 1970 zou de beroepsgroep meer open staan voor psychische zorg en voor samenwerking met psychologen en maatschappelijk werk. Deze eigenwijsheid werd gedeeltelijk veroorzaakt door het slechte imago van de schoolarts: een slecht betaalde ambtenaar met de laagste status op de artsenladder.

Na de Tweede Wereldoorlog werd door de landelijke overheid en de beroepsvereniging Nederlandse vereniging van schoolartsen gepleit voor wettelijke regeling van de schoolartsenzorg. Door hun eigenwijsheid en zwakke belangenbehartiging kregen de schoolartsen hiervoor maar weinig steun. Pas vanaf 1977 bleek E. Veder-Smit als Tweede Kamerlid en staatssecretaris van volksgezondheid het werk van de schoolartsendiensten te verdedigen. De schoolgezondheidszorg werd met de jeugdgezondheidszorg opgenomen in het ontwerptraject van de Wet voorzieningen gezondheidszorg. De schoolgezondheidszorg en de schoolartsen werden geïntegreerd met de GGD's. Dit proces werd in 1990 afgesloten door de invoering van de WCPV.

Kerkhoff heeft een goed leesbare studie geschreven over de ontwikkeling van een bijzondere vorm van medische zorg als onderdeel van het stelsel van sociale zorg. Het boek laat zien dat de verleende zorg en de definitie van deze zorg het resultaat was van een krachterspel waarbij religieuze, sociale en politieke opvattingen belangrijker waren dan medische inzichten.

Door de gekozen institutionele benadering wordt de ontwikkeling van het medisch beroep der schoolartsen met zijn politieke en maatschappelijke setting uitvoerig uit de doeken gedaan. Het lijdend voorwerp van de zorg, de leerling als zorgconsument, komt daardoor echter nauwelijks aan bod. Deze wordt alleen zichtbaar in de duizendtallen die de schoolartsen aan medische onderzoeken moesten doen en soms als lijder aan afstotende ziektes, die gemeentebesturen aanspoorden tot de instelling van schoolartsendiensten. Hopelijk prikkelt dit boek andere onderzoekers om naar de geschiedenis van ziekte en zorg van het schoolgaande kind te kijken.

Karel-Peter Companje

T. Scholtens, *Het boerenerf in Groningen 1800-2000* (Groninger Historische Reeks XXVIII; Assen: Van Gorcum, 2004, 318 blz., € 27,50, ISBN 90 232 4089 8).

De geschiedenis van de boerderijbouw is in Nederland al ruim een eeuw lang onderwerp van onderzoek. Er bestaat zelfs een gespecialiseerd instituut voor: de Stichting historisch boerderijonderzoek in Arnhem. Het boerderijonderzoek betrof tot voor kort uitsluitend de gebouwen en niet het erf. Eigenlijk is dat merkwaardig omdat erf en gebouwen een functionele eenheid vormen. Veranderingen in de landbouw en in de rurale samenleving beïnvloedden niet alleen de bouwwijze maar ook de inrichting van het erf. Sinds 1988 bestaat de Landelijke werkgroep boerenerven die in deze leemte tracht te voorzien, vooral door opmetingen te maken van en documentatie te verzamelen over historische erven, die door de snelle modernisering van de landbouw na de Tweede Wereldoorlog in hoog tempo verdwijnen.

Vooral in de provincie Groningen is deze werkgroep zeer actief geweest. Een van de leden van de werkgroep, Tineke Scholtens, heeft nu de resultaten van het onderzoek gepubliceerd. Haar fraaie boek is in belangrijke mate een bronnenpublicatie; ruim de helft ervan bestaat uit tekeningen en foto's van Groninger boerenerven met een kort commentaar. Voor een deel betreft het historische ontwerpen van tuinarchitecten, voor een deel tekeningen van erven aan de hand van mededelingen van vroegere bewoners waarin getracht is de situatie aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog te reconstrueren.

Deze bijlagen worden voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van het Groninger boerenerv tussen 1800 en 2000. Helaas betreft dit overzicht niet het bedrijfsgedeelte van het erf, maar alleen erfbegrenzing, moestuin, boomgaard en siertuin. Dat is jammer, want als de grote veranderingen in de landbouw in die periode érgens op het erf gevolgen hebben gehad, dan was het wel op het bedrijfsgedeelte. Denk bijvoorbeeld aan de gevolgen van de bouw van kapschuren voor de opslag van stro voor de strokartonindustrie vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw. Het overzicht concentreert zich echter met name op de siertuin en eigenlijk slaagt Scholtens er alleen bij dit element in een echte historische ontwikkeling te schetsen. Nu zijn de siertuinen van de Groninger boeren ook heel interessant. Vanaf het midden van de negentiende eeuw gingen welvarende boeren er hier toe over om 'slingertuinen' in te richten; grote tuinen in landschapstijl, vaak ontworpen door bekende tuinarchitecten. Een honderd jaar later begonnen deze siertuinen weer in verval te raken als gevolg van de economische achteruitgang van de Groninger boeren. De opkomst en ondergang van de slingertuin hangt dus nauw samen met de geschiedenis van de 'dikke' Groninger boeren die zo fraai beschreven zijn in Botke's *Boer en heer. De Groninger boer 1760-1960*. Het zou Scholtens' betoog hebben versterkt als ze bloei en verval van de slingertuin wat meer had beschreven in het kader van de sociaal-economische geschiedenis van de Groninger boeren.

Dit boek vertoont dus twee tekortkomingen: de beperking tot tuin en boomgaard en het ontbreken van een beeld van de historische ontwikkeling van het erf (met uitzondering van de siertuin). Er lijkt vooral een onderscheid te worden gemaakt tussen de moderne situatie en 'vroeger', waaronder blijkbaar de periode van ca.1920-1940 wordt verstaan, zoals blijkt uit de hier gepubliceerde reconstructietekeningen. Voor alle veranderingen die het erf vanaf 1800 onderging als gevolg van wijzigingen in de bedrijfsvoering en van de positie van de boeren in de samenleving lijkt weinig oog te zijn. Juist door het erf als geheel te onderzoeken, inclusief dat rommelige werkgedeelte waar zo weinig interessante planten staan, en door het onderzoek meer te plaatsen binnen het kader van de sociale, economische en culturele geschiedenis van het Nederlandse platteland, zou het onderzoek van boerenerven een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de agrarische geschiedschrijving. Dat dit inderdaad mogelijk is, blijkt al uit de geschiedenis van de slingertuin.

Deze kritiek neemt niet weg dat Scholtens een mooi en belangrijk boek heeft gemaakt. Ze heeft een grote hoeveelheid bronnenmateriaal voor verder onderzoek gepubliceerd en een mooi overzicht geschreven van de geschiedenis van de bijzondere Groningse slingertuinen. Het boek is fraai geïllustreerd en verzorgd uitgegeven, met slechts een enkel foutje. Zo heet het op bladzijde

61 vermelde Zeeuwse dorp Zoutzande in werkelijkheid *Zuidzande*. Een klein foutje wellicht, maar als geboren Zuidzandenaar viel ik daar over.

Piet van Cruyningen

D. Heirbaut, G. Baeteman, ed., *Cumulatieve editie van het Burgerlijk Wetboek. Edition cumulative du Code civil. De huidige en de originele tekst met alle wijzigingen in België van 1804 tot 2004* (Herdenkingsuitgave naar aanleiding van tweehonderd jaar Burgerlijk Wetboek in België en het veertigjarige bestaan van het *Tijdschrift voor Privaatrecht*; Gent: Wolters Kluwer, 2004, 2 dln., cxlv + 2263 blz., € 125,-, ISBN 90 4650 235 X).

In 1804 werd, ook in de sinds 1794 bezette en later ingelijfde Oostenrijkse Nederlanden, de Franse *Code civil* ingevoerd. Voor Frankrijk en voor andere staten in Europa die het Franse voorbeeld sindsdien min of meer hebben gevolgd, was het afkondigen van het Burgerlijk Wetboek een grote gebeurtenis; de andere wetboeken, zoals die voor koophandel, procesrecht en strafrecht, volgden spoedig. Het betekende de afsluiting van een langdurig proces van nationale rechtsunificatie door codificatie. Napoleon, die in 1807 zijn naam aan dit wetboek liet hechten — de *Code Napoléon* — bracht dat proces tot een goed einde. Het wetboek is inderdaad een afspiegeling en tevens ruggengraat van het Franse civiele rechtsleven. Zo is het ook in de Zuidelijke Nederlanden, na 1830 in België, gaan fungeren. Hier volgde het natuurlijk een eigen, nationale weg.

Talrijk zijn de wetten waarbij, in de loop van twee eeuwen, artikelen werden gewijzigd, geschrapt, of toegevoegd. Men zou kunnen denken dat de huidige rechtsgeleerde geen belang heeft bij de kennis van oudere wetsteksten. Het tegendeel blijkt het geval. Neem bij voorbeeld een rechterlijk vonnis waarin gerefereerd wordt aan een ‘oud’ wetsartikel — hoe vindt de praktijkjurist dat dan terug? Hij moet in een bibliotheek vroegere edities van het wetboek gaan raadplegen: een lastig en tijdrovend karwei. Thans is dat, in België, anders. Evenals in Frankrijk — en in Duitsland een paar jaar geleden voor het BGB — is nu in België een werkelijk monumentale uitgave beschikbaar. Uitgaande van de Franse tekst van 1804/1807 en de Nederlandse vertaling van 1949 wordt de complete tekst van Cc/BW gegeven. Per artikel — dat zijn er 2281 — geven de redacteuren de wijzigingen met vermelding van de wet waarbij die werd ingevoerd en vaak ook een oudere Nederlandse vertaling. De editie beoogt overigens ‘slechts’ aan te geven *hoe* de teksten zich in de loop van tijd hebben ontwikkeld. *Waarom* ze luiden zoals ze er thans uitzien, dient men in de praktijk edities na te slaan waarin ook naar de rechtspraak verwezen wordt of in de handboeken over burgerlijk recht.

De wijze van presentatie is overzichtelijk; de finesses van de uitvoerig toegelichte editietechniek laat ik buiten beschouwing. Een twintigtal gerenommeerde Belgische rechtsgeleerden heeft samengewerkt om dit fraaie resultaat te bereiken. G. van Dievoet geeft in zijn inleidend essay ‘Het Burgerlijk Wetboek van 1804 tot heden’ (xiv-xxviii) een chronologisch-thematisch overzicht van de voornaamste wetswijzigingen, als het ware een synopsis van tweehonderd jaar Belgische wetsgeschiedenis.

61 vermelde Zeeuwse dorp Zoutzande in werkelijkheid *Zuidzande*. Een klein foutje wellicht, maar als geboren Zuidzandenaar viel ik daar over.

Piet van Cruyningen

D. Heirbaut, G. Baeteman, ed., *Cumulatieve editie van het Burgerlijk Wetboek. Edition cumulative du Code civil. De huidige en de originele tekst met alle wijzigingen in België van 1804 tot 2004* (Herdenkingsuitgave naar aanleiding van tweehonderd jaar Burgerlijk Wetboek in België en het veertigjarige bestaan van het *Tijdschrift voor Privaatrecht*; Gent: Wolters Kluwer, 2004, 2 dln., cxlv + 2263 blz., € 125,-, ISBN 90 4650 235 X).

In 1804 werd, ook in de sinds 1794 bezette en later ingelijfde Oostenrijkse Nederlanden, de Franse *Code civil* ingevoerd. Voor Frankrijk en voor andere staten in Europa die het Franse voorbeeld sindsdien min of meer hebben gevolgd, was het afkondigen van het Burgerlijk Wetboek een grote gebeurtenis; de andere wetboeken, zoals die voor koophandel, procesrecht en strafrecht, volgden spoedig. Het betekende de afsluiting van een langdurig proces van nationale rechtsunificatie door codificatie. Napoleon, die in 1807 zijn naam aan dit wetboek liet hechten — de *Code Napoléon* — bracht dat proces tot een goed einde. Het wetboek is inderdaad een afspiegeling en tevens ruggengraat van het Franse civiele rechtsleven. Zo is het ook in de Zuidelijke Nederlanden, na 1830 in België, gaan fungeren. Hier volgde het natuurlijk een eigen, nationale weg.

Talrijk zijn de wetten waarbij, in de loop van twee eeuwen, artikelen werden gewijzigd, geschrapt, of toegevoegd. Men zou kunnen denken dat de huidige rechtsgeleerde geen belang heeft bij de kennis van oudere wetsteksten. Het tegendeel blijkt het geval. Neem bij voorbeeld een rechterlijk vonnis waarin gerefereerd wordt aan een ‘oud’ wetsartikel — hoe vindt de praktijkjurist dat dan terug? Hij moet in een bibliotheek vroegere edities van het wetboek gaan raadplegen: een lastig en tijdrovend karwei. Thans is dat, in België, anders. Evenals in Frankrijk — en in Duitsland een paar jaar geleden voor het BGB — is nu in België een werkelijk monumentale uitgave beschikbaar. Uitgaande van de Franse tekst van 1804/1807 en de Nederlandse vertaling van 1949 wordt de complete tekst van Cc/BW gegeven. Per artikel — dat zijn er 2281 — geven de redacteuren de wijzigingen met vermelding van de wet waarbij die werd ingevoerd en vaak ook een oudere Nederlandse vertaling. De editie beoogt overigens ‘slechts’ aan te geven *hoe* de teksten zich in de loop van tijd hebben ontwikkeld. *Waarom* ze luiden zoals ze er thans uitzien, dient men in de praktijk edities na te slaan waarin ook naar de rechtspraak verwezen wordt of in de handboeken over burgerlijk recht.

De wijze van presentatie is overzichtelijk; de finesses van de uitvoerig toegelichte editietechniek laat ik buiten beschouwing. Een twintigtal gerenommeerde Belgische rechtsgeleerden heeft samengewerkt om dit fraaie resultaat te bereiken. G. van Dievoet geeft in zijn inleidend essay ‘Het Burgerlijk Wetboek van 1804 tot heden’ (xiv-xxviii) een chronologisch-thematisch overzicht van de voornaamste wetswijzigingen, als het ware een synopsis van tweehonderd jaar Belgische wetsgeschiedenis.